

examenbundel.nl

VERNIEUWD
Sluit volledig aan
op het examen-
programma

samen gevat }

havo/vwo

Nederlands 3F/4F

ThiemeMeulenhoff

#

**examen
bundel**>

Slim leren, zeker slagen

#

**BESTEL
MET
STAPEL-
KORTING!**

#

Slim leren, zeker slagen met Examenbundel!

Oefenopgaven, samenvattingen, woordjes,
examentips en inspiratie: op examenbundel.nl
vind je alles om je optimaal voor te bereiden
op je examens.

#ikgazekerslagen #geenexamenstress examenbundel.nl

#

examenbundel.nl

samen gevat }

havo/vwo **Nederlands 3F/4F**

J. van Nassau

#geenexamenstress
mijn.examenbundel.nl
Gratis oefenen en
alle belangrijke exameninfo

ThiemeMeulenhoff

Colofon

Auteur

J. van Nassau

Redactie

Marinell Bruys, Hoogerheide

Eindredactie

Esmeralda de Leeuw

Paul Merkx

Vormgeving

Criterium, Arnhem

Opmaak

Crius Group, Hulshout

(België)

Omslagfoto

© Getty Images / Moment /

Oliver Helbig

Over ThiemeMeulenhoff

ThiemeMeulenhoff ontwikkelt slimme flexibele leeroplossingen met een persoonlijke aanpak. Voor elk niveau en elke manier van leren. Want niemand is hetzelfde.

We combineren onze kennis van content, leerontwerp en technologie, met onze energie voor vernieuwing. Om met en voor onderwijsprofessionals grenzen te verleggen. Zo zijn we samen de motor voor verandering in het primair, voortgezet en beroepsonderwijs.

Samen leren vernieuwen.

www.thiememeulenhoff.nl

ISBN 978 90 06 54970 6

Vierde druk, eerste oplage, 2024

© ThiemeMeulenhoff, Amersfoort, 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan Stichting Publicatie- en Reproductierechten Organisatie (PRO), Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp (www.stichting-pro.nl). Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet) dient men zich tot de uitgever te wenden. Voor meer informatie over het gebruik van muziek, film en het maken van kopieën in het onderwijs zie www.auteursrechtenonderwijs.nl.

De uitgever heeft ernaar gestreefd de auteursrechten te regelen volgens de wettelijke bepalingen. Degenen die desondanks menen zekere rechten te kunnen doen gelden, kunnen zich alsnog tot de uitgever wenden.

Deze uitgave is volledig CO₂-neutraal geproduceerd. Het voor deze uitgave gebruikte papier is voorzien van het FSC®-keurmerk. Dit betekent dat de bosbouw op een verantwoorde wijze heeft plaatsgevonden.

Voorwoord

In deze Samengevat worden de leerstof en vaardigheden voor het examen Nederlands besproken, gebaseerd op het examenprogramma Nederlandse taal en literatuur havo/vwo en op de referentieniveaus 3F en 4F. De informatie is geschikt voor alle havo-, vwo- en gymnasiumleerlingen.

De domeinen die worden getoetst in het centraal examen (CE) en in de schoolexamens (SE) zijn leesvaardigheid, mondelinge taalvaardigheid, schrijfvaardigheid, argumentatieve vaardigheden en literatuur. Omdat het correct toepassen van de Nederlandse taal het examenresultaat mede bepaalt, is er in deze Samengevat Nederlands ook een hoofdstuk opgenomen met informatie over formuleren, stijlfiguren, spelling en grammatica.

Per domein wordt de theorie kort behandeld. Je krijgt handige tips hoe je je kunt voorbereiden op het examen en hoe je het examen het beste kunt aanpakken. In het hoofdstuk *Leesvaardigheid* staan veel examenvragen in de verschillende theorieparagrafen. In de hoofdstukken *Schrijfvaardigheid* en *Mondelinge taalvaardigheid* zijn voorbeeldexamens opgenomen aan het eind van het hoofdstuk.

Samengevat Nederlands kun je naast iedere methode gebruiken.

Wil je ook nog oefenen met examenopgaven voor je centraal examen? Gebruik dan de Examenbundel Nederlands havo of vwo. Vraag je docent hiernaar of bestel rechtstreeks op examenbundel.nl.

Voor reacties, zowel van leerlingen als docenten, houden wij ons graag aanbevolen. Ga naar samengevat.nl/contact.

Amersfoort, juli 2024

Hoe werk je met deze **Samengevat**?

Zoeken in dit boek

In de inhoudsopgave vind je een algemene indeling van de leerstof. Aan het begin van elk hoofdstuk staat een gedetailleerde inhoudsopgave die je snel op de juiste plek brengt. Als je alleen een onderwerp of begrip zoekt, kun je achter in de begrippenlijst of in het register zoeken en op die manier op de juiste plek in het boek terechtkomen.

Beschrijving per onderwerp

Het boek is verdeeld in hoofdstukken. Binnen deze hoofdstukken worden de bijbehorende onderwerpen kernachtig besproken. Daarbij zijn veel voorbeelden gegeven. Je kunt ze gemakkelijk herkennen aan de achtergrondkleur.

Havo en vwo

Voor Nederlands is het examenprogramma voor havo en vwo vrijwel identiek. Alleen bij literatuur is er sprake van een klein verschil. In de referentieniveaus 3F en 4F wordt in de taakuitvoeringen beschreven wat leerlingen moeten kennen en kunnen. Over het algemeen worden aan vwo-leerlingen hogere eisen gesteld dan aan havoleerlingen. In deze **Samengevat** zijn de relevante verschillen in de taakuitvoeringen per domein aangegeven, met name in de examenparagrafen. Je kunt daar ook specifieke informatie over het examen vinden.

Tips voor bij het examen

In elk hoofdstuk staan tips voor bij het examen. Neem deze goed door. Ze helpen je bij de voorbereiding op je examen Nederlands.

De auteur en de uitgever wensen je veel succes met de voorbereiding op het examen!

Inhoud

Leesvaardigheid	7
1 Algemene kenmerken	8
2 Woorden en zinnen	16
3 De opbouw van een tekst	20
4 Tekstsoorten	30
5 Argumentatie	33
6 Het examen Leesvaardigheid	47
Schrijfvaardigheid	53
1 Informatie zoeken en verwerken	55
2 Vaardigheden bij je onderzoek	61
3 De opbouw van een tekst	66
4 Schrijfopdrachten	72
5 Correspondentie	78
6 Het examen Schrijfvaardigheid	82
Mondelinge taalvaardigheid	89
1 Algemene kenmerken	90
2 Presenteren	92
3 Gesprekken voeren	103
4 Groepsgesprekken	104
5 Informatie uitwisselen in tweegesprekken	111
6 Het examen Mondelinge taalvaardigheid	115
Literatuur	123
1 Algemene kenmerken	124
2 Verhaaltechniek	126
3 Verhaalsoorten	137
4 Poëzie	143
5 Dramatiek	153
6 Beeldspraak en stijlfiguren	156
7 Het examen Literatuur	162

Formulieren, stijlfiguren, spelling en grammatica	167
1 Helder formulieren	168
2 Stijlfouten	176
3 Werkwoordspelling	182
4 Overige spelling en leestekens	186
5 Grammatica	198
Bijlagen	207
Begrippenlijst	225
Register	239

Leesvaardigheid

1 Algemene kenmerken

- 1.1 Onderwerp en hoofdgedachte
- 1.2 Schrijfdoel
- 1.3 Tekstanalyse
- 1.4 Kritisch lezen
- 1.5 Samenvatten

2 Woorden en zinnen

- 2.1 Citeren
- 2.2 Met eigen woorden
- 2.3 Woordbetekenis
- 2.4 Stijlfiguren, figuurlijk taalgebruik en framing

3 De opbouw van een tekst

- 3.1 Inleiding, kern, slot
- 3.2 Tekststructuren
- 3.3 De functies van de inleiding en het slot
- 3.4 De functies van overige tekstdelen
- 3.5 Signaalwoorden en andere signalen in een tekst

4 Tekstsoorten

- 4.1 Uiteenzetting
- 4.2 Beschouwing
- 4.3 Betoog
- 4.4 Mengvormen

5 Argumentatie

- 5.1 Feitelijke en waarderende argumenten
- 5.2 Verzwegen argumenten
- 5.3 Tegenargumenten
- 5.4 Opbouw van een argumentatie
- 5.5 Argumentatieschema's
- 5.6 Drogredenen
- 5.7 Een argumentatie beoordelen op aanvaardbaarheid
- 5.8 Werken met scenario's

6 Het examen Leesvaardigheid

- 6.1 Tips bij het examen Lezen

Leesvaardigheid

Dit onderdeel gaat over de taalvaardigheid lezen. Van jou wordt verwacht dat je zakelijke teksten gedetailleerd kunt lezen. Het gaat om uiteenzettende, beschouwende en betogende teksten met een hoge informatiedichtheid. Op havo-niveau hebben de teksten een duidelijke opbouw, op vwo-niveau is de structuur niet altijd even duidelijk. Jij moet laten zien dat je begrijpt waar deze teksten over gaan en dat je ze op de juiste wijze kunt interpreteren, evalueren en samenvatten. Dit onderdeel wordt getoetst tijdens het centraal examen (CE).

1 Algemene kenmerken

1.1 Onderwerp en hoofdgedachte

Iedere tekst heeft een **onderwerp**. Het onderwerp beschrijft in één woord of in enkele woorden waar een tekst over gaat. De **hoofdgedachte** van een tekst is de belangrijkste uitspraak van de schrijver over het onderwerp in één mededelende zin (dus geen vraag).

De informatie die je nodig hebt om het onderwerp en hoofdgedachte vast te stellen kun je halen uit de titel, de inleiding, het slot en/of de **kernzinnen**. Je vindt de kernzin van een alinea meestal in de eerste zin van een alinea, soms in de laatste zin of in de tweede zin (na een inleidende zin). Soms krijg je de vraag de hoofdgedachte zelf te formuleren, maar meestal gaat het om een meerkeuzevraag.

VOORBEELD

- Welke waarschuwing staat centraal in de column *Breinmythes*?
 - A Geloof niet zomaar in de theorie van de leerstijlen!
 - B Hevel het onderzoek naar ratten niet zomaar naar mensen over!
 - C Hoed u voor de wetenschappers van de Vrije Universiteit!
 - D Wees behoedzaam met de interpretatie van de werking van onze hersens!

Bron: Voorbeeldexamen vwo

- Formuleer de hoofdgedachte van de hele tekst door een goede zin te formuleren, te beginnen met de volgende woorden:
Het is te hopen dat ...
Gebruik voor de hele zin maximaal 25 woorden.
- Citeer uit tekstfragment 4 de zin die het best aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 2.

Bron: Eindexamen vwo

- Wat is de hoofdgedachte van tekst 4? Geef antwoord door onderstaande zin over te nemen en aan te vullen tot een correcte en volledige zin.

De best mogelijke oplossing om ... in ... tegen te gaan, is het toepassen van

Bron: Eindexamen havo

Je kunt de meerkeuzevraag naar de hoofdgedachte van een tekst als volgt aanpakken:

- 1 Markeer de kernzinnen en signaalwoorden (zie § 3.5) of schrijf op wat volgens jou het belangrijkste van de tekst is.
- 2 Zoek naar de overeenkomsten tussen de gevonden hoofdzaken. Let daarbij ook op de titel, de inleiding en het slot.
- 3 Formuleer eerst zelf de hoofdgedachte en kijk dan welke antwoordmogelijkheid de hoofdgedachte het beste weergeeft. Let erop dat de zin de hoofdgedachte weergeeft van de hele tekst en niet van een gedeelte van de tekst.

De hoofdgedachte hangt samen met de tekstsoort. Dit zijn de verschillen:

- De hoofdgedachte van een **uiteenzetting** is de belangrijkste informatie over het onderwerp (zie § 4.1).
- In de hoofdgedachte van een **beschouwing** staat waarover de schrijver wil dat je een mening vormt (zie § 4.2).
- De hoofdgedachte van een **betoog** is de (belangrijkste) mening van de schrijver over het onderwerp (zie § 4.3).

Hoofdgedachte van een tekstdeel

In examens kan ook gevraagd worden naar de hoofdgedachte van een gedeelte van de tekst. Er zijn dan verschillende vraagvormen.

- 1 Citeervraag

VOORBEELD

Citeer de zin die de hoofdgedachte bevat van het tekstgedeelte van de alinea's 2 tot en met 4.

- 2 Een open vraag (met-eigen-woorden-vraag)

VOORBEELD

Formuleer in eigen woorden wat de hoofdgedachte is van het tekstgedeelte van de alinea's 2 tot en met 4.

3 Een kopjesvraag

VOORBEELD

– De tekst *De misdaadparadox* kan onderverdeeld worden in delen. Deze achtereenvolgende delen kunnen voorzien worden van de volgende kopjes.

- 1 Stijging van gevoel van onveiligheid
- 2 Benadering van criminaliteit en veiligheid
- 3 Terugloop in criminaliteitscijfers
- 4 Nuancering van criminaliteitscijfers

Bij welke alinea begint deel 2?

Bij welke alinea begint deel 3?

Bron: Naar voorbeeldexamen vwo

– Welk kopje vat de inhoud van alinea 14 tot en met 17 het best samen?

- A De hang naar controle
- B De zoektocht naar geluk
- C Het streven naar zelfvertrouwen
- D Het vastleggen van geluk

Bron: Eindexamen havo

Tips

- Let bij het formuleren of citeren van de hoofdgedachte op de kernzin(nen).
- De hoofdgedachte is altijd een mededelende zin.
- Als je antwoord moet geven in eigen woorden, mag je niet citeren uit de tekst.

Een enkele keer wordt in plaats van naar de hoofdgedachte naar de **hoofdvraag** (of de centrale vraag) van een tekst gevraagd. Zo'n vraag kan de vorm van een meerkeuzevraag hebben. Ook kan het zijn dat je de hoofdvraag moet citeren of zelf formuleren.

VOORBEELD

Hoe luidt de hoofdvraag die in tekst 2 centraal staat?

Geef antwoord in één volledige zin en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Bron: vwo-examen

1.2 Schrijfdoel

Een schrijver heeft een **schrijfdoel** (of tekstdoel). Welke **tekstsoort** en **tekstvorm** hij gebruikt, hangt af van zijn doel en voor welke lezers hij schrijft. Als hij bijvoorbeeld iets wil vertellen over het onderwerp *zonnepanelen* kan hij een brochure samenstellen met de bedoeling mensen over te halen zonnepanelen te kopen. Hij kan ook een uiteenzettende tekst schrijven om mensen te informeren over de werking van zonnepanelen of een opiniërend artikel waarin hij voor- en nadelen tegen elkaar afweegt.

Vaak kun je het schrijfdoel raden als je een tekstvorm herkent. Zo kun je een nieuwsbericht gemakkelijk herkennen aan de kop en aan de vetgedrukte eerste alinea. Teksten kunnen de volgende (combinatie van) schrijfdoelen hebben.

VOORBEELD	Tekstsoort *	Schrijfdoel	Tekstvorm, bijvoorbeeld
	informatieve tekst	informereren	nieuwsbericht, voorlichtingsfolder, instructie, notulen, webtekst
	uiteenzettende tekst	uiteenzetten (informereren)	uiteenzetting, column (soms), werkstuk, studieboek
	beschouwende tekst / opiniërende tekst	beschouwen, opiniëren	beschouwing, recensie (soms), column (soms), essay
	betogende tekst	overtuigen activeren	betoog, ingezonden brief, column (soms), recensie (soms) reclamefolder (bijvoorbeeld overhalen iets te kopen), affiche, poster, brochure (bijvoorbeeld overhalen om lid te worden), flyer
	amuserende tekst	amuseren	gedicht, roman, column (soms), strip

* Examenteksten zijn uiteenzettende, beschouwende of betogende teksten uit kranten, tijdschriften of websites.

Tip

In de examens van de laatste jaren zijn vooral landelijke kranten (*NRC, de Volkskrant, Trouw*) en opiniebladen (*De Groene, Vrij Nederland, HP/De Tijd*) populair. Lees af en toe een interessant artikel uit een van die bronnen. Het helpt je bij de voorbereiding van je examens.

Schrijfdoelen kunnen in combinatie met elkaar voorkomen. In een filmrecensie bijvoorbeeld staat naast informatie over de filminhoud (doel: informeren), ook wat de schrijver van de film vindt (doel: overtuigen). Het is dan handig om te weten wat het belangrijkste tekstdoel is. In een recensie is dat meestal overtuigen: een recensent wil in de eerste plaats een oordeel geven. Zie ook § 4.4 Mengvormen.

1.3 Tekstanalyse

Het centraal examen Nederlands duurt drie uur. Je moet in die tijd veel lezen. Met de volgende drie stappen begrijp je een tekst gemakkelijker en sneller.

1 Lees de tekst verkennend (oriënterend)

Je verkent de tekst om vast te stellen wat het onderwerp is.

- Lees de titel en de eerste alinea('s). Bekijk eventuele afbeeldingen, tussenkopjes en overige opvallende kenmerken van de tekst.
- Activeer je voorkennis door je af te vragen wat je al weet van het onderwerp.

2 Lees de tekst globaal

Lees de tekst oppervlakkig door en stel vast waar de kern van de tekst begint en eindigt.

- Zet eventueel een streep tussen de inleiding, de kern en het slot.
- Lees daarna het begin en einde van elke alinea en probeer **deelonderwerpen** (in de kern) te bepalen. Ga ook op zoek naar **kernzinnen**.

3 Lees de tekst nauwkeurig

Lees de tekst heel precies.

- Markeer de gevonden kernzinnen. Soms is een kernzin lastig vast te stellen. Markeer dan de zinnen met de belangrijkste informatie.
- Markeer de **signaalwoorden** die alineaverbanden en/of zinsverbanden aangeven.
- Markeer ook **functiewoorden** als die er zijn (zie bijlage 1).
- Noteer de betekenis van moeilijke woorden (woordraadstrategie of woordenboek).
- Noteer de deelonderwerpen.
- Noteer de tekststructuur.
- Noteer de hoofgedachte (of markeer die), het schrijfdoel en de tekstsoort.

1.4 Kritisch lezen

Nauwkeurig lezen impliceert ook **kritisch lezen**. In de eindexamens Nederlands havo en vwo kun je nieuwe vraagtypen verwachten die ingaan op de bruikbaarheid en betrouwbaarheid van teksten. Dat kunnen vragen zijn over een enkele (lange) tekst, maar ook vragen over verschillende (kortere) teksten met hetzelfde onderwerp. Je kijkt dan bijvoorbeeld naar de juistheid, volledigheid en partijdigheid van teksten. Maar ook naar het taalniveau, de deskundigheid van de auteur en naar de bron. Verder beoordeel je de consistentie van de gedachtegang en de aanvaardbaarheid van de gebruikte argumentatie.

In § 5.7 is over deze onderwerpen uitgebreide informatie te vinden.

1.5 Samenvatten

Stel bij het **samenvatten** eerst de tekstsoort vast.

- Bij een samenvatting van een **uiteenzetting** let je op de structuur van de tekst, de gegeven uitleg en op de titel, de inleiding en het slot.
- Een samenvatting van een **beschouwing** komt neer op een beschrijving van de visie en de gedachtegang van de auteur.
- In een samenvatting van een **betoog** staan de stelling, de gebruikte argumenten en de conclusie.

Er zijn drie soorten samenvattingsvragen.

- Je moet de tekst of het tekstgedeelte kunnen terugbrengen tot de hoofduitspraak of hoofduitspraken met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.
- Je moet de tekst of het tekstgedeelte kunnen (her)ordenen tot de hoofduitspraak of hoofduitspraken met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.
- Je moet kunnen beoordelen of een gegeven samenvatting de hoofduitspraak of hoofduitspraken van de tekst of het tekstgedeelte bevat met (belangrijke) ondergeschikte uitspraken.

Deze drie samenvattingsopgaven kunnen voorkomen in een open vorm, in meerkeuzevorm en in de vorm van een schema, waarin informatie moet worden geordend.

Open samenvattingsopdrachten

Soms moet je zelf een korte tekst of een alinea samenvatten. In de vraag kan dan worden aangegeven hoeveel woorden je maximaal mag gebruiken. Alleen de woorden die binnen het maximale aantal vallen, worden beoordeeld. Bij samenvattingsopdrachten leiden fouten tegen spelling, interpunctie, zinsbouw en woordkeus tot aftrekpunten.

Voorbeelden van open samenvattingsopgaven

VOORBEELD

- Wat is de hoofdvraag waarop tekst x een antwoord probeert te geven?
- Wat is de hoofdgedachte van tekst x / tekstdeel x / alinea x?
- Vat het standpunt samen dat de auteur inneemt in alinea x tot en met y.
- Vat samen om welke twee redenen de schrijver van bron 1 als een niet-geloofwaardige autoriteit wordt beschouwd in bron 2. Gebruik niet meer dan 30 woorden.
- Maak een samenvatting van de tekst in maximaal x woorden, waarin duidelijk wordt (de aandachtspunten hieronder zijn voorbeeldmatig):
 - wat de directe aanleiding is voor het schrijven van de tekst;
 - welke zorg wordt uitgesproken;
 - welke conclusie wordt getrokken.
- Maak een samenvatting van de tekst in maximaal x woorden.*

* De laatste twee voorbeelden komen alleen voor bij vrij korte teksten.

Voorbeelden van samenvattingsopgaven in meerkeuzevorm

VOORBEELD

- Welke drie van onderstaande zinnen zouden zeker in een samenvatting van bron 1 moeten worden opgenomen?
- Welke van de onderstaande beweringen hoort (niet) in een samenvatting van tekst x thuis?
- Welke van de onderstaande samenvattingen geeft de hoofdgedachte / gedachtegang / inhoud van de tekst het beste weer?

Een voorbeeld van een samenvattingsopgave in de vorm van een schema

VOORBEELD

- Vat de bijbehorende argumentatie in alinea 3 en 4 samen door het onderstaande schema in te vullen.

Zelfstandig samenvatten kun je zo aanpakken:

- 1 Lees de opdracht intensief. Markeer/onderstreep of nummer eventueel de gevraagde onderdelen.
- 2 Lees de tekst of alinea('s) intensief. Beoordeel of je te maken hebt met een uiteenzetting, een beschouwing of een betoog.
- 3 Markeer/onderstreep in elke alinea de hoofdzaken. Let daarbij op de kernzin en op signaalwoorden. Richt je op relevante tekstdelen en laat voorbeelden, herhalingen en uitweidingen achterwege.
- 4 Schrijf de gemarkeerde delen uit. Gebruik heldere zinnen en signaalwoorden om meer samenhang te krijgen. Neem in de zinnen de kernwoorden over uit de oorspronkelijke tekst. Vermijd telegramstijl.
- 5 Controleer op formulering (geen telegramstijl), leesbaarheid, spelling, interpunctie en het aantal woorden. Fouten leiden tot aftrekpunten.
- 6 Schrijf je samenvatting in het net. Verdeel de tekst zo nodig in alinea's.

Tips

- Let op het aangegeven maximale aantal woorden dat je mag gebruiken.
- Noteer het aantal gebruikte woorden onder de samenvatting.
- Neem geen indirecte formuleringen op in je samenvatting. Schrijf bijvoorbeeld niet: *De tekst gaat over ...*

2 Woorden en zinnen

2.1 Citeren

In examens komt de vraag om te **citeren** regelmatig voor. Meestal gaat het om een zin of een zinsgedeelte. Bij een langere zin is het niet nodig die helemaal over te schrijven. Het is voldoende de eerste en laatste twee woorden te noteren met daarachter de regelnummers. Noteer de alinea als er geen regelnummers zijn gegeven. Het **citaat** plaats je tussen aanhalingstekens. Let op! Bij vragen om iets met eigen woorden uit te leggen, mag je geen citaat gebruiken. Je mag dan wel belangrijke woorden uit de tekst overnemen.

VOORBEELD

- In alinea 4 wordt positief gesproken over de slachtofferenquête. Citeer de zin uit het tekstgedeelte van de alinea's 5 tot en met 7 waarin het meest sprake is van directe kritiek op die enquête.

Antwoord: 'Zo schieten ... aan mee.' (regels 135-139)

Bron: Voorbeeldexamen havo

- Citeer uit tekstfragment 4 de zin die het best aansluit bij de hoofdgedachte van tekst 2.

Antwoord: 'De budgetten ... aan bod.' (alinea 2)

Bron: Eindexamen vwo

Tips

- Werk bij het overnemen van een zin of zinsgedeelte nauwkeurig. Neem alles over, ook hoofdletters, komma's, punten enzovoort. Denk ook aan de aanhalingstekens en regelaanduiding.
- Geef precies het citaat dat wordt gevraagd. Een te lang citaat is meestal minder goed.
- Citeer geen hele zin bij een vraag om een zinsgedeelte te citeren. Een zinsgedeelte bestaat uit ten minste twee aaneengesloten woorden, maar is geen zin.

2.2 Met eigen woorden

In veel examens wordt gevraagd iets *met eigen woorden* uit te leggen. Let er dan op dat je eigen woorden gebruikt. Een zin of een deel van een zin mag je dan niet citeren. Je mag wel belangrijke termen uit de tekst overnemen.

Vaak wordt bij dit soort vragen aangegeven hoeveel woorden je maximaal mag gebruiken.

Tip

- Als je een antwoord moet formuleren *met eigen woorden*, is het slim eerst je antwoord in het klad te noteren.

2.3 Woordbetekenis

Vraag je bij lastige en/of onbekende woorden af of je de betekenis moet kennen om de tekst te begrijpen. Als het woord niet van belang is, ga je gewoon verder. Is het woord wel van belang, dan kun je met **woordraadstrategieën** achter de betekenis komen.

Kijk goed naar de context.

Dat wil zeggen: kijk naar de zin waarin het moeilijke woord staat en naar de zinnen ervoor en erna. Zoek naar aanwijzingen over de betekenis van het woord, zoals: een afbeelding, omschrijving, synoniem, tegenstelling en/of voorbeeld.

Kijk naar het woord zelf.

- Misschien herken je een deel van het woord. In het woord *continukrediet* herken je het woord *continu* (doorlopend): doorlopend krediet dus. Daarnaast zijn er voor- en achtervoegsels. Zo kun je van het woord *contraprestatie* de betekenis afleiden als je het voorvoegsel *contra* (tegen) herkent. (Zie ook bijlage 2: Voor- en achtervoegsels).
- Soms zijn moeilijke woorden te herleiden tot een woord in een andere taal. In het woord *validiteit* herken je misschien het Franse woord *valide* (geldig, gezond).

Gebruik eventueel je woordenboek.

Je mag tijdens het examen een eendelig verklarend Nederlands woordenboek raadplegen.

2.4 Stijlfiguren, figuurlijk taalgebruik en framing

Op referentieniveau 3F en 4F moet je teksten kunnen interpreteren. Dat betekent dat je uit de context moet opmaken hoe je bepaalde woorden moet opvatten. Zo moet je kunnen aangeven wanneer er sprake is van **figuurlijk taalgebruik** of van **stijlfiguren** als ironie, understatement en overdrijving. Deze taalkundige middelen zeggen veel over hoe de auteur zich verhoudt tot het onderwerp. Ze bepalen mede de *toon* of *toonsetting* van de tekst of een tekstdeel. In je examen kun je vragen verwachten over de *intenties*, *opvattingen* en *gevoelens* van de auteur.

VOORBEELD

- Met welke van de onderstaande beschrijvingen is de toonzetting van tekst 4 het beste te typeren?

De toonzetting van de tekst is vooral

- A analyserend en bezorgd.
 - B constructief en genuanceerd.
 - C moraliserend en ironisch.
 - D zakelijk en vilein.
- Noem zeven woorden of woordgroepen uit alinea 4 die als ironisch op te vatten zijn.

Bron: Eindexamen vwo

- Figuurlijk taalgebruik kan onder meer gebruikt worden om de aandacht van de lezer te trekken. Welke drie andere effecten van figuurlijk taalgebruik heeft de schrijver van bron 1 waarschijnlijk beoogd?

Kies uit onderstaande effecten en noteer alleen de nummers van je antwoord.

- 1 de belangrijkste boodschap kracht bijzetten
- 2 de geloofwaardigheid van de aangehaalde politici in twijfel trekken
- 3 de nadruk leggen op de voordelen van nucleaire energie
- 4 de tekst een amuserend karakter geven
- 5 de twijfel van de auteur over de motie benadrukken

Bron: Oefenset havo

- “Als schoothondjes accepteren met name de kleine landen de belabberde kalender, want ja, ze zullen een keer ontbreken op het bal.” (regels 57-60)
Geef aan of je de beeldspraak in bovenstaand citaat geslaagd of minder geslaagd vindt en leg je antwoord uit.
Formuleer je antwoord als volgt: De beeldspraak is **wel / niet** geslaagd, want ...
- Bron 1 en bron 2 zijn geschreven in een duidelijk verschillende schrijfstijl.
Typeer de schrijfstijl van beide bronnen.

Bron: Oefenset vwo

Zie voor een uitgebreid overzicht van beeldspraak en stijlfiguren het hoofdstuk *Literatuur*.

Framing

Framing is het bewust gebruiken van woorden die positieve of negatieve associaties oproepen. Op die manier kun je het standpunt van iemand beïnvloeden. Door bewust een frame te kiezen dat aansluit bij de belevingswereld van de ontvanger, gaat een frame werken als bril waardoor de ontvanger leest. Soms kan een frame al worden opgeroepen door een woord (plofkip) of enkele woorden (tsunami van vluchtelingen).

Op onder andere de sociale media, waar feiten vaak zijn vervangen door meningen en nepnieuws, komt framing veel voor. Daarom is kennis van framing belangrijk, ook omdat je misschien zelf woorden gebruikt waarmee je (onbewust) framed. Noem je vegetarisch eten *bewust plantaardig voeden* of *konijnenvoer*? Zie je het examen Nederlands als een *probleem* of als een *uitdaging*? Bij framingopgaven kijk je naar het vermoedelijk beoogde effect van specifieke woorden op de lezer.

Framing kom je vooral tegen in betogende teksten waarin meningen tegenover elkaar worden geplaatst. De schrijver wil je niet alleen met argumenten overtuigen, maar ook door de keuze van positief of juist negatief geladen woorden.

VOORBEELD

- Het standpunt in bron 1 luidt dat het internationale voetbal wordt aangetast door “chaos, overbelasting en gebrek aan solidariteit” (regels 10-11). Dit standpunt wordt herhaaldelijk versterkt door bijzonder taalgebruik. Hieronder staan voorbeelden van bijzonder taalgebruik uit bron 1. Geef voor elk voorbeeld aan of het vooral *chaos*, *overbelasting* of *gebrek aan solidariteit* benadrukt, gelet op bron 1.
 - 1 “de eindeloze race” (regel 12)
 - 2 “de hedendaagse stortregen van brood en spelen” (regels 14-15)
 - 3 “Eindeloze voorrondes van de Europese bekercups” (regels 47-48)
 - 4 “de belabberde kalender” (regels 58-59)

Bron: Oefenset vwo

- De auteur kiest in zijn tekst (bron 4) voor onder meer de volgende woorden:
 - heeft te lijden onder (regel 17)
 - “Mijn verbazing is dan ook groot” (regels 24-25)
 Leg uit op welke manier dit woordgebruik het standpunt van de auteur over biologische landbouw ondersteunt. Geef antwoord in één of meer volledige zinnen en gebruik voor je antwoord niet meer dan 15 woorden.

Bron: Oefenset havo

3 De opbouw van een tekst

3.1 Inleiding, kern, slot

De meeste teksten hebben de indeling: inleiding, kern en slot.

De **inleiding** introduceert het onderwerp (meestal) en bestaat uit een of meerdere alinea's.

In de **kern** staat informatie over het onderwerp, verdeeld in verschillende deelonderwerpen. Ieder **deelonderwerp** bevat een of meer alinea's.

In het **slot** rondt de schrijver zijn verhaal af. Het slot bestaat meestal uit één alinea.

VOORBEELD

	Alinea	Deelonderwerpen
Inleiding	1	Een studentenbaan heeft voor- en nadelen.
Kern	2	Voordelen: – Je verdient geld.
	3	– Werken geeft afwisseling.
	4	– Je krijgt mensenkennis.
	5	Nadelen: – Er is weinig tijd voor andere activiteiten.
	6	– Er is minder aandacht voor studie.
Slot	7	De voordelen wegen zwaarder dan de nadelen.

De kern bestaat hier uit vijf deelonderwerpen: drie voordelen en twee nadelen.

Tijdens je examen kun je vragen krijgen over de indeling van een tekst.

VOORBEELD

De tekst *Waarom meer vakantie voor meer werkstress zorgt* kan door middel van onderstaande kopjes in vijf delen worden onderverdeeld:

deel 1: Inleiding

deel 2: Vakantie en werkdruk

deel 3: Vakantiespreiding en efficiëntie

deel 4: Vrije tijd en rendement

deel 5: Slot

Bij welke alinea begint deel 2, 'Vakantie en werkdruk'?

Bron: Eindexamen vwo

Tips

- Kijk bij het beantwoorden van een indelvraag ook naar de andere vragen. Ze geven soms informatie over deelonderwerpen, bijvoorbeeld welke alinea's bij elkaar horen.
- In de **Examenbundel** Nederlands havo en de **Examenbundel** Nederlands vwo staan veel uitwerkingen van examenvragen uit het centraal examen.

3.2 Tekststructuren

Om de samenhang te verhogen in een tekst maakt een schrijver of spreker gebruik van een bepaalde structuur of opbouw. Inleiding, kern en slot krijgen zo een vaste invulling. Bij een **tekststructuur** *probleem-oplossing* bijvoorbeeld geeft de schrijver in de inleiding een beschrijving van een probleem. In het middenstuk presenteert hij verschillende oplossingen en in het slot kan hij een samenvatting geven en/of een aanbeveling doen.

Er zijn verschillende tekststructuren.

Tekst-structuur	Hoofdvraag	Veelvoorkomende opbouw	Tekstsoort
aspecten	Welke aspecten heeft het verschijnsel?	inleiding: beschrijving van een verschijnsel kern: bespreking van verschillende aspecten slot: samenvatting	uiteenzetting beschouwing
argumentatie	Waarom is de bewering ... waar?	inleiding: mening/stelling kern: argumenten slot: conclusie	betoog
probleem-oplossing	Welke oplossingen zijn er voor het probleem?	inleiding: introductie van een probleem kern: oplossingen slot: samenvatting of aanbeveling	uiteenzetting beschouwing
verklaringen	Welke verklaringen zijn er voor het verschijnsel?	inleiding: beschrijving van een verschijnsel kern: verklaringen, voorbeelden, oorzaken, gevolgen slot: samenvatting of conclusie	uiteenzetting beschouwing

verleden- heden- toekomst	Wat is er veranderd en wat gaat er nog veranderen?	inleiding: beschrijving van een verandering/ontwikkeling kern: beschrijving van een situatie vroeger, nu en in de toekomst slot: conclusie of toekomstvoorspelling	uiteenzetting (beschouwing)
vraag- antwoord	Wat is het antwoord op de vraag?	inleiding: vraag kern: antwoord(en) op de vraag slot: samenvatting of conclusie	uiteenzetting beschouwing
voor- en nadelen	Wat zijn de voordelen en wat de nadelen?	inleiding: vraag of stelling kern: voor- en nadelen slot: afweging of conclusie	betoog beschouwing

Informatie over de uiteenzetting, de beschouwing en het betoog kun je vinden in § 4.1 tot en met 4.3.

Bij langere teksten gebruikt een schrijver vaak een combinatie van tekststructuren. Een tekst kan bijvoorbeeld eerst antwoord geven op de vraag *Welke aspecten heeft het onderwerp?* en vervolgens op de vraag *Welke verklaring is er voor dit onderwerp/verschijnsel?*

3.3 De functies van de inleiding en het slot

De **inleiding** en het slot zijn belangrijke onderdelen van een tekst. In nogal wat teksten in kranten, tijdschriften, websites enzovoort is de inleiding opvallend gedrukt, bijvoorbeeld vet of cursief, of is er een scheiding (bijvoorbeeld een witregel) aangebracht tussen de inleiding en de kern. Je kunt dan gemakkelijk zien waar de inleiding stopt en de kern begint. In examenteksten is dat meestal niet zo. Je moet meestal zelf bepalen waar zich de scheiding tussen inleiding en kern bevindt.

Een schrijver zal in de inleiding proberen de lezer nieuwsgierig te maken naar de rest van zijn artikel. Hij kan bijvoorbeeld beginnen met een verrassende openingszin, een anekdote (grappig, kort verhaal) of een verwijzing naar de actualiteit. Daarnaast introduceert hij in de inleiding het onderwerp, bijvoorbeeld door een probleem te formuleren, een mening te geven of de opbouw van de tekst aan te kondigen.

In de inleiding kunnen de volgende **functies** voorkomen:

VOORBEELD

1 De aandacht trekken (nieuwsgierig maken), bijvoorbeeld met een opvallende uitspraak, een anekdote of een verwijzing naar de actualiteit	<i>In het land van windmolens is windenergie een zorgenkindje.</i>
2 Het onderwerp van de tekst introduceren / de hoofdgedachte beschrijven	<i>In dit artikel kunt u lezen hoeveel energie windmolens kunnen opwekken.</i>
3 De centrale vraag / het centrale probleem aankondigen	<i>Hoe komt het dat Nederland zo weinig gebruikmaakt van windenergie?</i>
4 Kort samenvatten waarover de tekst gaat	<i>De Europese Commissie wil windenergie op zee de komende dertig jaar vervijftwintigvoudigen. Daarmee is een investering van 800 miljard gemoeid.</i>
5 De aanleiding noemen voor het schrijven van de tekst	<i>Op de Doggersbak in de Noordzee is een windmolenpark geopend.</i>
6 Een stelling / mening geven (van de schrijver)	<i>Windenergie is goedkope energie. Ik vind dat we in Nederland veel meer moet investeren in windmolens.</i>
7 Een of meerdere personen introduceren die in het artikel aan het woord komen	<i>Windenergie staat volop in de belangstelling. Daarom vragen we energie-deskundige Wim Turkenburg naar de voor- en nadelen van duurzame energie.</i>
8 De opbouw van de tekst aankondigen (vooral bij een langere tekst)	<i>In deze beschouwing belichten we verschillende kanten van groene energie en gaan we in op de voor- en nadelen van de toepassing van verschillende duurzame energiebronnen. Tot slot komen we tot een welgemeend advies.</i>

9 De lezer **welwillend stemmen**

Ook deze beschouwing heeft duurzame energie als onderwerp. Niet omdat mijn blikveld beperkt is en ook niet omdat ik u als lezer minacht. Nee, integendeel, u stijgt boven alle kritiek uit en juist daarom richt ik me tot u.

VOORBEELD

- Welke uitspraak over alinea 1 is het meest juist?

Alinea 1

- A bevat een anekdote ter introductie van het onderwerp van de tekst.
- B illustreert de probleemstelling die de kern van de tekst vormt.
- C noemt de aanleiding die aan het schrijven van de tekst ten grondslag ligt.
- D schetst een toekomstvisie bij het onderwerp van de tekst.

Bron: Voorbeeldexamen havo

- Welke functie heeft alinea 1 in tekst 1 met name ten opzichte van alinea 2?

Alinea 1 toont ten opzichte van alinea 2 met name een

- A algemene doelstelling.
- B beredeneerde hypothese.
- C onterechte constatering.
- D vooropgeplaatste conclusie.

Bron: Eindexamen vwo

Aan het **slot** van de tekst rondt de schrijver zijn tekst af. Vaak kun je de hoofdgedachte van de tekst hier vinden. Wat een schrijver in het slot schrijft, hangt samen met het doel van de tekst.

In het slot kunnen de volgende functies voorkomen:

VOORBEELD

1 Een conclusie geven	<i>Pinkpop is dan ook een van de gezelligste festivals.</i>
2 De belangrijkste punten samenvatten	<i>Kortom, Nederlanders kunnen in ons land goedkoop en gemakkelijk vakantie vieren, maar het weer werkt vaak niet mee.</i>
3 Een aanbeveling (advies) geven	<i>Hoewel er veel voordelen zijn aan het huidige abonnement is het verstandig over te stappen naar een andere aanbieder.</i>
4 Een oproep doen (overhalen iets te doen)	<i>Binnenkort ontvang je een aanmeldingsformulier. Vul het in en doe mee!</i>
5 Een afweging maken	<i>Enerzijds ligt het voor de hand om vaker met de fiets te gaan, anderzijds is openbaar vervoer ook een optie.</i>
6 Een waarschuwing geven	<i>Let op, laat u goed voorlichten. De oplichters liggen op de loer.</i>
7 Een toekomstverwachting of toekomstvisie geven	<i>Er is geen toekomst meer voor fossiele brandstoffen, daarom zal de aandacht voor duurzame energie onverminderd groot zijn.</i>

examenbundel >

havo Nederlands	vwo Nederlands
havo Engels	vwo Engels
havo Duits	vwo Duits
havo Frans	vwo Frans
havo Economie	vwo Economie
havo Bedrijfseconomie	vwo Bedrijfseconomie
havo Maatschappijwetenschappen	vwo Maatschappijwetenschappen
havo Geschiedenis	vwo Geschiedenis
havo Aardrijkskunde	vwo Aardrijkskunde
havo Wiskunde A	vwo Wiskunde A
havo Wiskunde B	vwo Wiskunde B
havo Scheikunde	vwo Wiskunde C
havo Biologie	vwo Scheikunde
havo Natuurkunde	vwo Biologie
	vwo Natuurkunde

examenidoom

havo Engels	vwo Engels
havo Duits	vwo Duits
havo Frans	vwo Frans

zeker slagen !

voor vmbo, havo én vwo

Tips, tricks en informatie die jou helpen bij het slagen voor je eindexamen vind je op examenbundel.nl! Nog meer kans op slagen? Volg ons ook op social media. #geenexamenstress

examenidoom + examenbundel + samengevat + zeker slagen! = #geenexamenstress

samengevat }

havo Economie	vwo Economie
havo Bedrijfseconomie	vwo Bedrijfseconomie
havo Maatschappijwetenschappen	vwo Maatschappijwetenschappen
havo Geschiedenis	vwo Geschiedenis
havo Aardrijkskunde	vwo Aardrijkskunde
havo Wiskunde A	vwo Wiskunde A
havo Wiskunde B	vwo Wiskunde B
havo Scheikunde	vwo Wiskunde C
havo Biologie	vwo Scheikunde
havo Natuurkunde	vwo Biologie
havo/vwo Nederlands 3F/4F	vwo Natuurkunde
havo/vwo Rekenen 3F	

